

บทที่ ๖

ประชาสังคม

รศ.ดร.อภิรมย์ สีดาคำ
ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. บอกความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของประชาสังคมได้
๒. อธิบายสาเหตุการเกิดประชาสังคมได้
๓. อธิบายคุณธรรมของประชาสังคมได้
๔. อธิบายถึงกระบวนการของประชาสังคมได้
๕. วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากกลุ่มประชาสังคมได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ความหมายของประชาสังคม
- ลักษณะของประชาสังคม
- องค์ประกอบของประชาสังคม
- สาเหตุการเกิดประชาสังคม
- กระบวนการของประชาสังคม
- คุณธรรมของประชาสังคม
- กรณีศึกษากลุ่มประชาสังคม

๖.๑ ความนำ

ท่ามกลางความโกลาหลแห่งสังคมโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ปัจจุบันนี้โลกของเราได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมีทั้งพึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์ที่เราประสบอยู่คือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม นับว่าเป็นโจทย์ใหญ่ในการบริหารจัดการทางสังคมของภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะต้องร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสร้างคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในมาตรา ๘๗ ที่กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมรวมทั้งจัดทำบริการสาธารณะ ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกระดับให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ แนวคิดเรื่องประชาสังคมจึงนับได้ว่าเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างสังคมจากความร่วมมือของทุกส่วนในสังคมซึ่งร่วมกันบริหารจัดการสังคมแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา พัฒนาฟื้นฟูสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาประชาสังคมในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมที่มีจิตสำนึกร่วมกัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๖.๒ ความหมายของประชาสังคม

คำว่า “ประชาสังคม” มาจากภาษาอังกฤษว่า **Civil Society** และมีผู้ใช้คำภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคำ อาทิ “สังคมประชาธรรม”, “สังคมราษฎร์”, “วิถีประชา”, “สังคมเข้มแข็ง” เป็นต้น ทั้งนี้ นักคิดคนสำคัญๆ ของสังคมไทยได้อธิบายขยายความคำว่า “ประชาสังคม” หรือ **Civil Society** นี้ในบริบทเงื่อนไขและการให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน เนื่องจากบริบททางสังคมที่มีพัฒนาการต่างกัน ทำให้ความหมายและอุดมคติในแนวคิดในเรื่องประชาสังคมมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

ประเวศ วะสี^๑ กล่าวว่า “ประชาสังคม” หรือจะใช้คำอื่น เช่น ประชาคมหรือความเข้มแข็งของชุมชนหรือความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการรวมกลุ่มกันหรืออยู่ห่างกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรักมีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่

อเนก เหล่าธรรมทัศน์^๒ ให้ความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยเน้นจุดของประชาสังคม ได้แก่ ไม่ชอบ และไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่า จะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่มีความสามารถขึ้นนำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แย่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธ การแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์^๓ สรุปว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group/ Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย (Civic Network)

ชัยอนันต์ สมุทรวนิช^๔ ให้ความหมายว่า ประชาสังคม หมายถึง ทุกส่วนของสังคม โดยรวม ภาครัฐ ภาคประชาชนด้วยถือว่าทั้งหมดเป็นประชาสังคมที่แตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกมาจากภาครัฐหรือนอกภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายที่เข้ามาเป็นหุ้นกัน โดยนัยนี้ ชัยอนันต์ได้ ให้ความหมายสำคัญกับ Civic Movement หรือวิถีประชาที่เป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ โดยเอากิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจาก การจัดตั้ง

ธีรยุทธ บุญมี^๕ ใช้คำว่า “ประชาสังคม” โดยให้ความหมายในลักษณะสังคมเข้มแข็งที่หมายถึงพลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนอาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งหากแม้ว่าสังคม

^๑ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^๒อเนก เหล่าธรรมทัศน์, โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

^๓ชูชัย ศุภวงศ์, ประชาสังคม : ทศวรรษคิดในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มติชน จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๓.

^๔อ้างถึงในพระมหาสนอง ปังใจปาริ, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๑.

^๕ธีรยุทธ บุญมี, สังคมเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มิ่งเมือง จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐.

โดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ พ่อค้า ประชาชน นักศึกษาและปัญญาชนก็จะสามารถร่วมผลักดันสังคมและปัญหาต่างๆ ที่เป็นพื้นฐาน สังคมก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้

จากการนิยามความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ตามทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

๖.๓ ลักษณะของประชาสังคม

จากการให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ในแง่มุมต่างๆ ที่มีการนำเสนอโดยนักวิชาการผนวกกับประสบการณ์ความเคลื่อนไหวของประชาชนที่ถูกถ่ายทอดขึ้นมา มักชี้ให้เห็นลักษณะของประชาสังคมว่าต้องมีการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกส่วนของสังคม มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกันในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน และมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อการแก้ไขปัญหา พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ อนุชาติ พวงสำลี^๖ ได้นำเสนอ “ลักษณะของประชาสังคม” ดังนี้

๑. มีความหลากหลาย ความหลากหลายจะช่วยให้กลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันสูง เพราะต้องการความเข้าใจซึ่งกันและกันมาก ความหลากหลายมีหลายลักษณะ คือ หลากหลายในลักษณะพื้นที่ เช่น มีการรวมตัวกันโดยอาศัยพื้นที่ หรืออาณาบริเวณเป็นขอบเขตของ การรวมตัวกัน หลากหลายในลักษณะของการรวมตัวกัน เช่น กลุ่ม ชุมชน องค์กร สมาคม ฯลฯ

๒. ความเป็นชุมชน มีความหมายทั้งในลักษณะที่เป็นอาณาบริเวณที่สามารถ ติดต่อกันได้ หรือเป็นความเป็นชุมชนภายในกลุ่มองค์กรที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งตามความหมายนี้จะทำให้ประชาชนสังคมมีความหมายที่กว้างขวางมาก

๓. สำนึกสาธารณะ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ในความหมายนี้หมายถึงการทำให้ประชาชนเกิดสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้

๔. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง การรวมกลุ่มกันต้องสามารถผลักดันให้เกิดการกระทำหรือกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันเป็นการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน

^๖อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล, ประชาสังคม: คำ ความคิด และความหมาย หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๐-๒๙๑.

๕. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร กลุ่มประชาสังคมที่จะมีความยั่งยืนต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังในการเชื่อมโยงสังคมให้มีความเข้มแข็ง

ประชาสังคม เป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงโลกยุคสมัยใหม่ในยุโรป ในราวศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นยุคที่ชนชั้นกลาง พ่อค้านักธุรกิจ นายธนาคาร ปัญญาชน ศิลปินได้เริ่มสร้างพื้นที่เปิดรวมตัวเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคมอย่างคึกคัก ดังนั้น หากจำกัดการมองประชาสังคมเฉพาะเป็นปรากฏการณ์ของโลกสมัยใหม่ ตัวละครที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วงชิงอำนาจ ทรัพยากรผลประโยชน์ คือ^๗ รัฐ (Nation-State) หรือภาคการเมือง ภาคสังคม ได้แก่ กลุ่มองค์กรเครือข่ายของชนชั้นกลางและชนชั้นอื่นๆ ที่รวมตัวเป็นตัวละครต้นความคิดใหม่ๆ สร้างญัตติสาธารณะ (Public Issue) และความคิดเป็นเห็นสาธารณะ (Public Opinion) ภาคธุรกิจหรือตลาด (Markets) ทำหน้าที่ในการผลิตสินค้าบริการตอบสนอง ต่อผู้บริโภค และภาคประชาชน (People) คือ ประชาชนทุกคนต้องมีจิตสำนึกร่วมกันต่อสังคม

สรุป ประชาสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมที่ประชาชนในระดับต่างๆ มีการรวมตัวกันที่มีเป้าหมายในเชิงพัฒนาและทำประโยชน์ให้กับสังคม เพื่อที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางเลือกสาธารณะ ที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ของท้องถิ่นและประเทศโดยรวม จึงเป็นกระบวนการทางประชาสังคมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๖.๔ องค์ประกอบของประชาสังคม

กิจกรรมหรือกระบวนการที่เรียกว่าเป็นประชาสังคมได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วน ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอันเป็นหนทางนำไปสู่ประชาสังคมที่เข้มแข็ง ดังที่ สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ ได้กล่าวไว้ดังนี้^๘

๑. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาก็เผชิญอยู่ การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะ Partnership เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราว เฉพาะเรื่อง ต่อเนื่องก็ได้ สมาชิกกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือประชาชนก็ได้ จำนวนสมาชิกไม่จำกัดประเด็นสำคัญต้องมีจิตสำนึกประชาชนสังคมครบถ้วน การมีองค์กร หมายถึง มีระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติ และนำไปสู่การแก้ปัญหา

^๗ธีรยุทธ บุญมี, ประชาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^๘สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพพบทวีเคราะห์ทางวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสำนักพิมพ์สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๕.

๓. เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงสร้าง และกระบวนการ ซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่างๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วย ความสมานฉันท์ เครือข่ายประชาสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังจิตสำนึกของสมาชิก และองค์กรประชาสังคมต่างๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

เช่นเดียวกับ ปีเตอร์ เซ็ง (Peter Senge) ได้กล่าวถึงการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นที่มาของการสร้างประชาสังคม ซึ่งต้องมียุคประกอบที่สำคัญ คือ^๙

๑. **Personal Mastery** หมายถึง การกำหนดตัวตนของประชาชนเพื่อเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะเข้าสู่กระบวนการประชาสังคม

๒. **Shared Vision** หมายถึง การกำหนดสร้างวิสัยทัศน์และทิศทางร่วมกัน โดยมองอนาคตร่วมกันของประชาชน

๓. **Team learning** หมายถึง รูปแบบกระบวนการจัดการแบบใหม่ ให้กับประชาชน กล่าวคือการสร้างความเข้าใจว่า ผู้นำแบบเดิมเป็นผู้นำเดี่ยว ต้องเปลี่ยนเป็น การนำแบบกลุ่ม

เดวิท แมทธิวส์ (ฐิรุฒิ เสนาคำ, ผู้แปล, ๒๕๔๐)^{๑๐} ได้สรุปและชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของประชาคมและสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคมในบริบทของสังคมตะวันตกได้จากองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ

๑. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร ประชาสังคมต้องการพื้นที่สาธารณะ และโอกาสที่จะพบปะ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อเกิดเจตจำนงทางการเมือง (Political will) เพื่อที่จะสร้างความเป็น “พลเมือง” ให้กับประชาชน ประชาสังคมจะเข้มแข็งหรือไม่สามารถตรวจสอบได้จากพื้นที่สาธารณะ (public space) และองค์รวม ของพื้นที่สาธารณะก็คือ โครงสร้างพื้นฐานที่สาธารณะ (civic infrastructure) ของชุมชนโดยแยกโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะได้เป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับพื้นฐานล่าง คือ การพบปะกันของผู้คนเป็นครั้งคราว (Ad hoc associations) การพบปะนี้อาจเป็นการพบปะกันในสภาพพัฒนาท้องถิ่นหรือเพื่อนบ้าน

ระดับกลาง คือ การรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อเน้นงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร

ระดับสูงสุด คือ “องค์กรร่วม” (Umbrella Organizations) ที่เชื่องค์กรสมาชิก และสมาชิกเข้าหากัน การพบปะหรือองค์กรเหล่านี้คือ ช่องทางการสื่อสาร (Channels of communication)

^๙อ้างใน บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา, “การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๙ (RSU Research Conference ๒๐๐๗)”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา, ๒๕๕๐, หน้า ๒๑๗-๒๑๘.

^{๑๐}เดวิท แมทธิวส์, ฐิรุฒิ เสนาคำ, แปลและเรียบเรียง, จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง, กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐, หน้า ๕-๑๓.

๒. กระบวนการสำคัญของชุมชน ชีวิตสาธารณะของชุมชนหนึ่งสามารถที่จะวัดได้ด้วยกระบวนการตัดสินใจภายในชุมชนในเรื่องสาธารณะ สิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดก่อนการตัดสินใจสาธารณะคือ “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจหรือเป็นผู้ชักนำคนในชุมชนให้เห็นคล้อยตามความคิดของตน เนื่องจากในอดีตผู้นำเท่านั้นที่ ด้วยการแสวงหาหลักฐานข้อมูลต่างๆ มาโน้มน้าวให้คนตัดสินใจตามมากกว่าเป็นการตัดสินใจของคนในชุมชนเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็น “เจ้าของ” ชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ชุมชน

๓. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ชุมชนที่แข็งแรงจะอยู่ในวิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น นอกไปจากความเป็นผู้นำที่โดดเด่น หรือผู้กระทำการสำคัญของชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีสมาชิกที่มีความสามารถที่จะคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างที่ วอน กริสแฮม^{๑๑} ได้อ้างคำพูดของผู้นำคนหนึ่งของเมืองทูเปโล ว่า “หากคุณต้องการชุมชนที่ดีคุณต้องทำหน้าที่ตัวผู้นำด้วยตัวเอง” ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีผู้นำที่หลากหลายและตัวผู้นำจะต้องไม่แตกต่างจากชาวบ้านคนอื่นๆ

๔. กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวใจของคนในชุมชน โดยเฉพาะกรอบแนวคิดในการแก้ปัญหาและมองความเป็นไปของสรรพสิ่ง วอน กรินแฮม เรียกกรอบแนวคิดนี้ว่า “หลักนำการปฏิบัติ”(guiding principles) จะต้องเป็นกรอบ แนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะและการทำงานเพื่อนส่วนรวม ดังหลักนำการปฏิบัติของชาวทูเปโล ที่ว่า “อย่าเบียดเบียนของชุมชนไปให้คนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับชุมชน” หรือ สร้างทีมงาน ยึดแนวทางของทีมงาน” และ “จงถือว่ามนุษย์ทุกคนคือ ทรัพยากรที่ล้ำค่า” เป็นต้น และต้องมอง อำนาจว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคน ซึ่งอำนาจที่แท้จริงต้องมาจากประชาชนและทำให้เกิดความมั่นใจ ว่า “ประชาชนท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาท้องถิ่น” นั่นคือคนในชุมชนทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชน

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน โรเบิร์ต พัทนัม สรุปว่าความสัมพันธ์กันในแนวระนาบ (เท่าเทียม) นำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดีและเศรษฐกิจมั่งคั่ง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียและทำให้เศรษฐกิจของเมืองล้าหลัง สถาบันและคนจะต้องมีความสัมพันธ์กันทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มธุรกิจ กลุ่ม องค์กรประชาชน โรงเรียน องค์กรชุมชน ฯลฯ

๖. สำนึกความเป็นชุมชนและชนบทแห่งการแบ่งปัน ความเป็นชุมชนไม่ได้เริ่มด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจเป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

สรุป องค์ประกอบของประชาสังคมเกิดมาจากจิตสำนึกประชาสังคม โครงสร้างองค์กรประชาสังคม เครือข่ายมีการสื่อสาร กระบวนการสำคัญของชุมชน ภาวะการนำและผู้นำชุมชน กรอบ

^{๑๑}วราวุฒิ โรมรัตน์พันธ์, จากงานประจำสำนักงานวิจัย : การสร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาคน/งาน และองค์กร, นครปฐม : ฟลิทส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๒.

แนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวใจของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน และสำนึกความเป็นชุมชน จึงเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

๖.๕ สาเหตุของการเกิดประชาสังคม

สาเหตุของการเกิดประชาสังคม มาจากหลายเหตุปัจจัย ดังนี้^{๑๒}

๑. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ วิถีการดำรงชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การก่อกำเนิด และการขยายตัวของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการที่มีการศึกษา และมีฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสาร และเกิดการรวมตัวกันโดยสะดวก ตลอดจนการที่สังคมมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เกิดการบุกรุกที่ดิน และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น

๒. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากแนวโน้มเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมแบบชนบทไปสู่ความเป็นสังคมเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคม ประกอบกับการขยายอุตสาหกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในด้านอื่นๆ ตามมา เช่น การเกิดเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เกิดความจำเป็นในการพัฒนาระบบการขนส่ง และการสื่อสาร การพัฒนาการค้า การท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนเมืองให้มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิต การขยายตัวของชุมชนเมืองทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ มากขึ้น เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการจราจร ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาชุมชนแออัด และปัญหาการบริการทางสาธารณสุขการ ต่างๆ เป็นต้น

๓. ปัจจัยด้านการเมือง เนื่องจากพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้โดยอิสระ และส่งเสริมบทบาท ในการมีส่วนร่วมของประชาชน

การขยายตัวขององค์กรประชาสังคมโดยทั่วไปจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ๕ ปัจจัย ดังนี้^{๑๓}

๑. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) คือ สำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนและมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่างๆ ยอมรับในการรวมตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหาก็เผชิญอยู่ให้มีความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชนยอมรับและเห็นคุณค่าความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชน

๒. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างที่เอื้อให้ผู้คนมีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เวทีประชาคม

^{๑๒} สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพบทวิเคราะห์ทางวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๒.

^{๑๓} ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, การบริหารจัดการประชาสังคมในท้องถิ่นไทย, (เอกสารประกอบการสอน), จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๕, หน้า ๕๒-๕๓.

(Civic Forum) ในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นที่ที่สร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนในการร่วมมือกัน แก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐานของพลเมือง (Civic Infrastructure) แยกได้หลายระดับพื้นฐานที่สุดก็คือ การพบปะของผู้คนเป็นบางครั้งบางคราว (Adcock Association) เช่น การพบปะของเพื่อนบ้านในวัด ซึ่งเปิดโอกาสให้คนมาสัมพันธ์กันและพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะระดับถัดมาคือ การรวมตัวเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่ง หรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ มูลนิธิชุมชน ชมรม ระดับสูงสุดคือ องค์กรร่ม (Umbrella Organization) ที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชน องค์กรต่างๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็ง การพบปะกันในเวทีประชาคมต้องขยายไปถึงการให้โอกาสคนแปลกหน้าที่สนใจในเรื่องเดียวกันด้วยประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็ก แต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ด้วย

๓. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะ สิ่งที่ผู้นำมักทำกันเป็นนิจ คือ การรวบรวมหลักฐานข้อมูลชักจูงให้ประชาชนเชื่อว่า ข้อเสนอของผู้นำถูกต้องชอบธรรมเหมาะสมที่สุด อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมิใช่การรับฟังข้อเสนอและข้อมูลเท่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครมีประสบการณ์เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการณ์และมองสิ่งเดียวกันจากมุมมอง และการให้คุณค่าที่แตกต่างคนชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

๔. ภาวะการผู้นำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่เป็นประชาสังคม มิได้เกิดจากจำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำเช่นนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้โอกาสแก่ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมและริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่ผูกขาดความคิดหรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการผู้นำจากผู้คนหลากหลายที่มีความสามารถต่างๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชนอย่างเชื่อมโยง พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งควบคุมการกระทำของคนอื่นอย่างเข้มงวด หากแต่จะเป็นผู้นำที่ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน การเข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะในเวทีประชาคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมแก้ปัญหาของชุมชนจะทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดภาวะการนำภายในตนเอง กลายเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ชุมชนที่เป็นประชาสังคมมักจะไม่พึ่งพาสถาบันของรัฐอย่างเดียว ตรงข้ามกับชุมชนที่ไม่เข้มแข็งมักจะพึ่งพารัฐ ส่งผลให้รัฐมีการะับผิดชอบชุมชนทุกด้านจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมด นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพที่สุดในประชาสังคม ความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นรูปองค์กร หรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการมักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอนในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งหรือแบบอุปถัมภ์ข้อมูลไหลตามช่องทาง

ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมักเชื่อถือได้น้อย ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย และเศรษฐกิจการเมืองล้าหลัง

การพัฒนาทุนทางสังคมซึ่งเป็นแบบพื้นฐานของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจะต้องกำหนดวิธีการสร้างเสริมและพัฒนาองค์ประกอบประชาสังคมทั้งทำให้เข้มแข็ง การกำหนดยุทธวิธีดังกล่าวจำเป็นต้องเข้าใจจุดอ่อน จุดแข็งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

สรุป สาเหตุของการเกิดประชาสังคมอาจเกิดจากปัจจัยหลายๆ ด้าน กล่าว คือ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมือง หรืออาจเกิดจากจิตสำนึกประชาสังคม โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ ภาวะการณ์ผู้นำ และผู้นำชุมชน หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดประชาสังคมขึ้นได้

๖.๖ กระบวนการของประชาสังคม

กระบวนการ คือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบไปสู่ผลอย่างหนึ่งหรือลำดับของการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง ดังนั้น กระบวนการประชาสังคม หมายถึง ลำดับของการกระทำที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของประชาชนที่มีความคิดจิตสำนึกร่วมกัน ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มเพื่อพัฒนาพื้นที่กลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ อีริยทธ บุนยุมิ ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการก่อตัวของภาคสังคมมีจุดเริ่มต้นจากการเกิดสำนึกทางสังคมขึ้น ขั้นตอนการก่อตัวของประชาสังคม มี ๔ ขั้นตอนคือ^{๑๔}

๑. การเกิดจิตสำนึก การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นหลักได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย ทำให้คนไทยซึ่งเคยมีวิถีชีวิตอยู่รวมกันเป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งชุมชนจะทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข แก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เปลี่ยนมาใช้วิถีชีวิตคนเมืองใหม่ ซึ่งตอนต้นจิตสำนึกชุมชนหายไปเกิดเป็นความคิดต่างคนต่างอยู่ เกิดปัญหาความไม่รับผิดชอบ ไม่มีวินัยเมื่อปัญหาสังคมต่างๆ ทวีความรุนแรงขึ้น และภาครัฐ ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ จึงได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกในระดับสังคมของคนไทย คือวิถีชีวิตสังคมซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหา และทุกคนก็มีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น

๒. การเกิดขององค์กรสังคม การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมต่างๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกันในสังคมไทยได้เกิดการก่อตัวและเคลื่อนไหวของประชาสังคมมาเป็นเวลานาน ทั้งที่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะบางกลุ่ม หรือมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาสังคม เช่น การรวมตัวกันโดยมีจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลคนในสังคมเดียวกันในลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น สมาสตรี้ สมาภษาชาติไทย การรวมตัวกันของกลุ่มวิชาชีพต่างๆ เช่น สมาทนายความ แพทย์สภา สมาคมนักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพวิชาชีพ และเกิดองค์กรอื่นๆ อีกมากมาย

^{๑๔}อีริยทธ บุนยุมิ, สังคมเข้มแข็ง, หน้า ๔๐.

๓. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกได้รับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นกลุ่มต่างๆ มีมากขึ้น เกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณธรรม (Ideology of Civic Society) ขึ้น

๔. การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม เป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิต เป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อมๆ กับกลุ่มองค์กร สังคมจะมีความเข้มแข็ง และมีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับในบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง

กระบวนการประชาสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตร คือ ไม่ตายตัว ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสภาพปัญหาและสภาพชุมชน แต่จะมีกระบวนการที่สำคัญ คือ (๑) การเกิดจิตสำนึกที่จะเรียนรู้หรือแก้ปัญหาด้วยกัน (๒) การรวมตัวเป็นกลุ่มดำเนินการร่วมกัน (๓) การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ นำไปสู่การแก้ปัญหา (๔) การเกิดเครือข่ายเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม นำไปสู่ศักยภาพที่เข้มแข็ง

สรุปได้ว่ากระบวนการของประชาสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดจากการมีจิตสำนึกของประชาชนต่อปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น จึงเกิดการรวมตัวกันเกิดองค์กรสังคม การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันในการแก้ไขปัญหาที่เข้ามาร่วมดำเนินการในการแก้ไขปัญหาของตนให้ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้มีการพัฒนาขึ้น

๖.๗ คุณธรรมของประชาสังคม

ประชาสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชน และสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการที่ประชาสังคมจะดำเนินต่อไปและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมได้นั้นจะขาดพลเมืองหรือประชาชนในสังคมที่มีคุณธรรมไม่ได้ หมายความว่าประชาชนที่อยู่ในสังคมจะต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น

๑. วินัย (Discipline) เริ่มจากการมีวินัยในตนเองคือ การควบคุมความประพฤติ ภาย วาจา ใจ ของตนต่างๆ คือการรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัด

๒. จริยธรรม (Ethic) ได้แก่ การมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา มีความเห็นอกเห็นใจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่นเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การเปิดใจให้กว้างเห็นอกเห็นใจความทุกข์ของคนอื่นเสมือนเป็นความทุกข์ของตนคือหัวใจสำคัญของการเป็นสมาชิกหรือพลเมืองที่ดีของประชาสังคม

๓. คุณธรรม (Virtue) คือ สภาพคุณงามความดี ทั้งนี้คุณธรรมของสมาชิกประชาสังคม ควร มีอย่างน้อย ๔ อย่างด้วยกัน คือ สัจจะ คือความจริงใจในการยึดมั่นหลักการ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องในกลุ่มตน ทมะ คือควบคุมตนเองไม่ให้ผิดสัจจะ ขันติ คืออดทน อดทนต่อความเห็นที่แตกต่างของสมาชิกอื่น กลุ่มอื่น และจาคะ คือเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงความต้องการกลุ่มตนอย่างเดียว

สรุป คุณธรรมของประชาสังคม เพื่อที่จะส่งเสริมให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น ต้องมีวินัย คุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำ กิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ให้สังคมมีการพัฒนา

๖.๘ กรณีศึกษากลุ่มประชาสังคม

ในโลกนี้มีองค์กร หน่วยงาน สถาบันต่าง ๆ ที่ทำงานเป็น “ประชาสังคม” มากมาย มีกลุ่ม ระดับโลก เช่น กลุ่มกรีนพีซ กลุ่ม NGO เป็นต้น กลุ่มระดับประเทศ เช่น กลุ่มหมู่บ้านพลัม เป็นต้น กลุ่มระดับท้องถิ่น เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มบวร เป็นต้น เหล่านี้เป็นกลุ่มอาจเรียกว่า ความ เคลื่อนไหวของพลเมือง นักวิชาการ อาจเรียกว่าชุมชนเข้มแข็งหรือสังคมเข้มแข็ง ทั้งนี้จะขอยกตัวอย่างกลุ่มประชาสังคม ดังนี้

๕.๗.๑ กรณีศึกษาระดับโลก

กลุ่ม กรีนพีซ (Greenpeace)^{๑๕} ประวัติกกรีนพีซ ใน พ.ศ. ๒๕๑๔ กลุ่มนักกิจกรรมกลุ่ม เล็กๆ จากเมืองแวนคูเวอร์ แคนาดา ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากวิสัยทัศน์แห่งโลกสีเขียวและ มีสันติ สุข ได้เล่นเรือหาปลาเล็กๆ ออกจากแวนคูเวอร์ แคนาดา นักกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งเป็น ผู้ก่อตั้งกรีนพีซ เชื่อว่าบุคคลไม่ว่าใครก็สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้

ซูม เดฟ เบอร์มิงแฮม วิศวกร ชักใบเรือที่มีชื่อกรีนพีซ บนเรือฟิลลิส คอร์แมคภารกิจของ พวกเขาคือการ "เป็นประจักษ์พยานในที่เกิดเหตุ" ของการทดลองนิวเคลียร์ใต้ดินที่เกาะอัมชิตกา ซึ่งเป็นเกาะเล็กๆ นอกชายฝั่งตะวันตกของรัฐอลาสกา ซึ่งเป็นภูมิภาคที่เสี่ยงต่อแผ่นดินไหวมากที่สุดแห่ง หนึ่งในโลก อัมชิตกาเป็นสถานหลบภัยของนกทะเลที่ใกล้สูญพันธุ์ ๓,๐๐๐ ตัว และเป็นบ้านของนก อินทรีหัวล้าน เหยี่ยวต่างถิ่น และ สัตว์ป่าอื่นๆ มากมายถึงแม้ว่าเรือเล็กๆ ของพวกเขา คือ ฟิลลิส คอร์แมค ถูกขัดขวางก่อนที่จะไปถึงอัมชิตกา แต่การเดินทางครั้งนี้จุดประกายเล็กน้อยให้แก่ความ สนใจของสาธารณชนสหรัฐอเมริกายังคงจุดระเบิดอย่างหนักหน่วง แต่เสียงเพรียกแห่งเหตุผลมีผู้ได้ยิน แล้ว การทดลองนิวเคลียร์บนเกาะอัมชิตกาได้สิ้นสุดลงในปีเดียวกัน และเกาะแห่งนั้นได้ถูกประกาศให้ เป็นสถานหลบภัยของนกทั้งหลายปัจจุบัน กรีนพีซเป็นองค์กรนานาชาติที่ให้ความสำคัญแก่การ รณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก กรีนพีซมีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงอัมสเตอร์ดัม เนเธอร์แลนด์ มี ผู้สนับสนุน ๒.๘ ล้านคนทั่วโลก และมีพนักงานประจำประเทศและภูมิภาคใน ๔๓ ประเทศ ความสำเร็จของกรีนพีซในการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในโลกตะวันตกเป็นการปกป้องโลกไว้เพียงส่วน เดียวเท่านั้น ทุกวันนี้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นแหล่งรองรับมลพิษจากโลกตะวันตก ที่ส่งผ่านมาในรูปของการถ่ายเทเทคโนโลยีที่ถูกปฏิเสธในบ้านตน กรีนพีซจึงมีอาจปล่อยให้ดินแดน ที่มั่งคั่งด้วยทรัพยากรธรรมชาติแห่งนี้ก้าวตามความผิดพลาดด้านสิ่งแวดล้อมที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอีก มุมหนึ่งของโลก ด้วยเหตุนี้กรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงถือกำเนิดขึ้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็น

^{๑๕} “กลุ่ม กรีนพีซ (greenpeace)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.greenpeace.org/seasia/th/about/history/> [เมษายน 2011]

ภูมิภาคที่สำคัญมากต่ออนาคตของโลก มรดกทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาคนี้มีค่าควรแก่การปกป้องในตัวของมันเองอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วใน ๓๐ ปีที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบมหาศาลต่อสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคนี้ยังขยายวงกว้างออกไปยังประเทศอื่นๆ ด้วย โดยสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมถอยรุนแรงเกิดขึ้นแล้วทั่วทั้งภูมิภาค มลพิษและการทำลายทรัพยากรกำลังทับถมขึ้นทุกขณะ นอกเหนือจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อไม่นานมานี้ เพราะบริษัทข้ามชาติและประเทศที่พัฒนาแล้วต่างๆ มีเป้าหมายที่ภูมิภาคนี้เพื่อขยายการค้าการลงทุน และเพิ่มเทคโนโลยีที่ทำลายสิ่งแวดล้อม สิ่งที่ทำให้ปัญหานี้หนักขึ้นไปอีกได้แก่ การขาดการตระหนักรู้ของชาวเอเชียเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อม และ กลไกอันอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยที่ควรต้องใช้เพื่อเสริมกำลังให้กับชุมชนในการผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาล กรีนพีซเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาและรักษาคุณค่าที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่เหล่านี้ ดังนั้น เพื่อที่จะผนึกกำลังการต่อสู้ขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้เพิ่มกิจกรรมต่างๆ ขึ้น

กรีนพีซมีบทบาทอย่างแข็งขันแล้วในหลายประเทศในเอเชีย งานของเราในเอเชีย ได้แก่ การยับยั้งการนำเข้าขยะสารพิษอันตราย การรณรงค์ต่อสู้ภาวะโลกร้อน โดยผลักดันการใช้พลังงานหมุนเวียนที่ยั่งยืน การรณรงค์ให้บริษัทต่างๆ เลิกใช้สารพิษในผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ การรณรงค์ให้รัฐบาลมีกฎหมายและอุตสาหกรรมนโยบายหยุดการปล่อยสารพิษลงสู่แหล่งน้ำ การยุติการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ซึ่งเป็นอันตรายร้ายแรง การรณรงค์ต่อต้านการทำลายป่าฝนอันอุดมสมบูรณ์ในอินโดนีเซีย การต่อต้านอาหารตัดต่อพันธุกรรม (จีเอ็มโอ) และการผลักดันเกษตรกรรมยั่งยืนที่ปลอดสารพิษ กรีนพีซมักทำงานกับกลุ่มท้องถิ่นต่างๆ จึงมีการรณรงค์ที่ประสบความสำเร็จในอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และ ไทย เรามุ่งมั่นในการพัฒนาองค์กรในเอเชียในปลายทศวรรษที่ ๘๐ และต้นทศวรรษที่ ๙๐ และเริ่มก่อตั้งสำนักงานในญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๕๓๒) จากนั้นในจีน (พ.ศ. ๒๕๔๐)

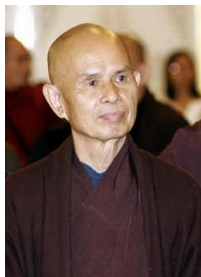

นอกจากนี้การดำเนินการสำรวจตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมในระยะแรกๆ ก็เริ่มขึ้นในภูมิภาคเอเชียด้วย โดยหลักๆ มุ่งเน้นไปที่อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคหลักที่

จะกำหนดทิศทางความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลก เมื่อ ๓๐ ปีที่ผ่านมา กรีนพีซได้ประสบความสำเร็จในการรณรงค์ในประเทศที่พัฒนาแล้วลดและกำจัดมลพิษและความเสื่อมถอยทางสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความพยายามและความสำเร็จเหล่านี้สามารถกลับหน้ามือเป็นหลังมือได้ เพราะบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ส่งออกเทคโนโลยีสกปรก ซึ่งทำให้สิ่งแวดล้อมในภูมิภาคนี้เสื่อมถอย ดังนั้น หลังจากที่ได้สำรวจและจัดตั้งการรณรงค์ในประเทศหลักๆ ของโลก แล้ว ในที่สุดกรีนพีซก็ประสบความสำเร็จในการเปิดสำนักงานในเอเชีย โดยกรีนพีซ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๓ และกรีนพีซ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำนักงานประเทศไทย ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๔ จากคนรักสิ่งแวดล้อม...สู่กรีนพีซ...เพื่อสังคม กรีนพีซเป็นองค์กรที่ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยการรับเงินบริจาคจากผู้รักสิ่งแวดล้อม และปฏิเสธที่จะรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลและเอกชน ด้วยวิธีเปิดเผย สร้างสรรค์ บนพื้นฐานของสันติวิธี"

๕.๗.๒ กรณีศึกษาระดับประเทศ

กรณีศึกษาที่ ๒ “หมู่บ้านพลัม (Plum Village)”^{๑๖}

หมู่บ้านพลัม (Plum Village) เมืองบอรวกเตซ (Bordeaux) ประเทศฝรั่งเศส ท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ประธานผู้ก่อตั้ง ท่านติช นัท ฮันห์ ได้ก่อตั้ง “หมู่บ้านพลัม” (Plum Village) ขึ้น ณ ประเทศฝรั่งเศส อันเป็นชุมชนแบบอย่างการปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัท ๔ โดยไม่มีเส้นแบ่งทางศาสนา ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน อย่างตระหนักรู้ในแต่ละลมหายใจเข้าออก และกลับมาอยู่กับปัจจุบัน ขณะในปัจจุบัน ชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งสังฆะหมู่บ้านพลัม มีทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง อยู่ในประเทศฝรั่งเศส, สหรัฐอเมริกา, เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้มีกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแนวทางของท่านติช นัท ฮันห์ กระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลก เกือบหนึ่งพันกลุ่ม อาทิเช่น

- Upper Hamlet, Lower Hamlet, New Hamlet, Son Ha กระจายตัวอยู่ในหมู่บ้านชนบทใกล้เมืองบอรวกเตซ (Bordeaux) ทางตอนใต้ของประเทศฝรั่งเศส
- Clarity Hamlet, Solidity Hamlet ที่ Deer Park Monastery, Community of Mindful Living รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา
- Green Mountain Dharma Center, Maple Forest Monastery รัฐเวอร์มอนต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

^{๑๖} “หมู่บ้านพลัม(PlumVillage)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.trueplookpanya.com/true/ethic_detail.php?cms_id=๕๓๙๑ [เมษายน ๒๐๑๑]

- Blue Cliff Monastery รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา
- วัดบัทหงา เมืองบ่าวหลอบ และวัดตือฮัว เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม

๕.๗.๓ กรณีศึกษาระดับท้องถิ่น

๑. แนวคิดเกี่ยวกับมนตรี “บวร” การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” คือ การนำเอารูปแบบและแนวคิด การพัฒนาแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอาองค์กร หรือ สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” ดังต่อไปนี้

๑.๑ สถาบันการปกครอง (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

๑.๒ สถาบันศาสนา (วัด) ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และกลุ่มหรือชมรมศาสนา ซึ่งในความหมายในเชิงกว้าง อาจจะหมายรวมถึง องค์กรหรือ สถาบันทางศาสนาต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ ด้วย

๑.๓ สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) ประกอบด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ และบุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ด้วย

ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงหมายถึง การนำเอา สถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจแก้ปัญหาตนเอง และชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้างและบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าภาพ

ในกรณีของประเทศไทย จุดแข็งอย่างหนึ่งของสังคมไทย ก็คือ การมีพระพุทธ ศาสนา และได้รับการยอมรับโดยพหุนัยว่า ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ความผูกพันระหว่างวัดและชุมชน จึงเป็นทุนทางจิตวิญญาณ (Spiritual capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนตาย “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นทุนมรดกทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย สถาบันทั้ง ๓ จึงมีความสัมพันธ์ในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้งมิติทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้น ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” คือ ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและระบบชีวิตที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย “วัด” คือ สถาบันศาสนา ซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนัยรวมจิตใจของชุมชน และ “โรงเรียน” คือ สถานศึกษาเป็นสถานที่เพิ่มเติมความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ สถาบันทั้ง ๓ จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาให้เกิดเครือข่าย นำสู่สังคมสมานฉันท์ อันเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนและสังคม

๒. สัจจะออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต แนวคิดพื้นฐานในการดำเนินงาน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หลังจากประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้ แนวความคิดในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน โดยมีรัฐเป็น องค์หลักในการพัฒนา ส่งผลให้ประชาชนยึดรัฐเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มาเน้นการพัฒนาที่ยึด ประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้ผลของการพัฒนาตรงกับ วัตถุประสงค์ ของรัฐ และความต้องการของประชาชน แนวความคิดเกี่ยวกับการยึดคนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) เป็น ครั้งแรก และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของคน ควบคู่ไปกับการ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโครงสร้างพื้นฐาน เน้นให้คนมีความสามารถ มีศักยภาพในการ คิดได้ และทำได้ การพัฒนาคนให้คิดได้และทำได้ เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาวิกฤต เศรษฐกิจของประเทศ จะต้องแก้ปัญหาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนให้ประสบผลสำเร็จก่อนเป็นอันดับ แรก โดยการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนคิด และแก้ปัญหาของตนเองให้พ้นจากวัฏจักรของความ ยากจน โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ ปัญหาหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาหลัก ที่ส่งผลให้ครัวเรือนไม่หลุดพ้นจากวงจรแห่งความยากจนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการ ประกอบอาชีพและปัญหาหนี้สินจึงมีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เพราะเงินทุนคือปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลผลิตและรายได้ ถ้าไม่มีเงินหรือมีเงินทุนน้อย ส่งผลให้ผลผลิต และรายได้น้อย การดำรงชีพของครัวเรือนจะประสบปัญหา ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศในที่สุด

วิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยให้ประชาชนคิดและแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งได้รับการยอมรับว่าประสบผลสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนแบบยั่งยืนให้กับ ประชาชนได้ คือ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกันกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนของประชาชนโดยประชาชน ซึ่ง มีรัฐเป็นผู้สนับสนุนทางด้านความรู้และวิธีการ ใช้ทรัพยากรในหมู่บ้านในตำบลเป็นหลักในการ ดำเนินการ โดยใช้การรวมตัวของประชาชนในหมู่บ้าน สะสมเงินที่จะได้จากการออมอย่างสม่ำเสมอ จากรายได้ของตนเองหรือครอบครัว เพื่อใช้เงินทุนที่ได้จากการสะสมร่วมกันเป็นเงินทุนในการ ประกอบอาชีพของตนเอง และบุคคลอื่นๆ ภายในชุมชน ตลอดจนจนถึงการใช้จ่ายในครอบครัว

แนวความคิดเรื่องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์การผลิตในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลน เงินทุนนั้น เป็นแนวความคิดตั้งแต่เริ่มมีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ครั้งแรก เนื่องจากใน สมัยก่อนประชาชนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน การกู้เงินจากธนาคารเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัว หรือลงทุนในการประกอบอาชีพทำได้ยาก มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนและมักจะไม่ได้รับการการอนุมัติ ให้กู้ยืม แต่สำหรับปัจจุบันการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนรายย่อยมีมากขึ้น เนื่องจากสถาบัน การเงินให้ความสนใจกับลูกค้ารายย่อย มีแหล่งเงินทุนจากการดำเนินงานประชานิยมของภาครัฐ เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน โครงการของธนาคารออมสิน ธกส. บัตรเครดิตที่แข่งขันกันให้บริการเพื่อแสวงหา กำไรจากประชาชนจากชุมชน ส่งผลให้หนี้สินภาคครัวเรือน และหนี้สินในภาครวมของชุมชนมีสูงมาก

แนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในปัจจุบัน จึงเน้นที่การจัดตั้งเพื่อลด รายจ่ายของครัวเรือน และลดรายจ่ายของชุมชนในเรื่องของดอกเบี้ย ค่าธรรมเนียม ค่าใช้จ่าย อื่นๆ ที่

เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการใช้เงินจากสถาบันการเงินต่างๆ แนวความคิดนี้จะต้องเริ่มต้นที่การจัดทำบัญชีครัวเรือน แล้วนำบัญชีครัวเรือนทุกครัวเรือนในชุมชนมารวมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน หรือแหล่งเงินทุนอื่นๆ จากนอกชุมชน จะเห็นภาพรวมของค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ชุมชนต้องจ่ายเงินออกนอกชุมชน และทราบปริมาณเงินทุนที่จะใช้ในการลงทุนของชุมชนในปัจจุบัน แล้วนำข้อมูลให้ชุมชนวิเคราะห์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือกิจการอย่างอื่นในลักษณะเดียวกัน เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอีกทางหนึ่ง

ดังนั้น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมายถึง การรวมตัวของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อออมเงินอย่างสม่ำเสมอ และใช้เงินในการลงทุนประกอบอาชีพ และ ใช้จ่ายทั้งของตนเองและบุคคลอื่นๆ ภายในกลุ่ม บริหารและจัดการโดยสมาชิกกลุ่มกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จัดตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่ตำบลขี้เหล็ก อำเภอสว่าง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” และมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทั่วประเทศ อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันบ้างจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพจะต้องบริหารจัดการอยู่ภายใต้คุณธรรม ๕ ประการ ดังนี้ (๑) ความซื่อสัตย์ (๒) ความเสียสละ (๓) ความรับผิดชอบ (๔) ความเห็นอกเห็นใจกัน (๕) ความไว้วางใจกัน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (๑) ส่งเสริมให้มีการประหยัดและออมเงินในรูปเงินสัจจะ (๒) ให้บริหารเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพและสวัสดิการของสมาชิก (๓) ให้มีประสบการณ์ในการบริหาร และจัดทำเงินทุนด้วยตนเอง (๔) ส่งเสริมให้มีความสามัคคี การทำงานร่วมกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมี ๓ ประเภท คือ สมาชิกสามัญ สมาชิกวิสามัญ และสมาชิกกิตติมศักดิ์ โดยมีหน้าที่ดังนี้ (๑) ส่งเงินสัจจะสะสมเป็นประจำทุกเดือน (๒) ส่งคืนเงินกู้ตามกำหนด (๓) เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม (๔) เข้าร่วมประชุมสามัญประจำปี (๕) มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม (๖) ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่ดีแก่กลุ่ม (๗) กำกับ ตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่ม

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมด้านการให้บริการรับฝากเงิน และการกู้ยืมเงิน กิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ขยายเครือข่ายและทำธุรกิจ เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด , โรงสี เป็นต้น และกิจกรรมในการพัฒนาสมาชิก เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ (๑) ส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมเงิน และนำเงินไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ โดยลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นๆ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง (๒) พัฒนาคณะให้มีคุณธรรม ๕ ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน (๓) ฝึกประสบการณ์การบริหารเงินทุน ให้กับบุคคลในชุมชน (๔) พัฒนาศักยภาพของคนในด้านต่างๆ เช่น การเป็นผู้นำ การปกครองตามระบบประชาธิปไตย (๕) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา คิดและแก้ปัญหาของตนเองด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน

สรุปท้ายบท

ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนจากทุกส่วนของสังคมจำนวนหนึ่ง ที่มีความคิด มีจิตสำนึกร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร สถาบัน ในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตน และพัฒนาศักยภาพของบุคคล ชุมชน และสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย โดยมีองค์ประกอบของประชาสังคม คือ มีจิตสำนึกประชาสังคม มีโครงสร้างองค์กรประชาสังคม มีเครือข่ายประชาสังคม

สาเหตุของการเกิดประชาสังคม มาจากหลายเหตุปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ วิถีการดำรงชีวิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านการเมือง เนื่องจากการพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้โดยอิสระ และส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการของประชาสังคม ประกอบด้วย การเกิดจิตสำนึก การเกิดขององค์กรสังคม การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกได้รับผัดขบต่อสังคมสูงขึ้นกลุ่มต่างๆ มีมากขึ้น จึงนำไปสู่การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม

การที่ประชาสังคมจะดำเนินต่อไปและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมได้นั้น จะขาดพลเมืองหรือประชาชนในสังคมที่มีคุณธรรมไม่ได้ หมายความว่าประชาชนที่อยู่ในสังคมจะต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น คือ วินัย จริยธรรมและคุณธรรม ตัวอย่างประชาสังคม เช่น กลุ่มระดับโลก เช่น กลุ่มกรีนพีซ กลุ่ม NGO กลุ่มระดับประเทศ เช่น กลุ่มหมู่บ้านพลัง กลุ่มระดับท้องถิ่น เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มบวร

คำถามท้ายบท

๑. คำว่า “ประชาสังคม” หมายความว่าอย่างไร และจงยกตัวอย่างที่คณะของนักวิชาการมาประกอบ ๓ ท่าน
๒. อะไรคือองค์ประกอบของประชาสังคม จงอธิบายให้ละเอียด
๓. จงบอกและอธิบายสาเหตุของการเกิดขึ้นของประชาสังคม ว่ามีอะไรบ้าง
๔. จงอธิบายกระบวนการของประชาสังคม พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
๕. อะไรคือลักษณะของประชาสังคมที่ดี และต้องมีคุณธรรมอะไรบ้าง จงอธิบายพอเข้าใจ
๖. จงอธิบายประโยชน์ของประชาสังคมพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

เอกสารอ้างอิงประจำบท

- ชูชัย ศุภวงศ์. **ประชาสังคม : ทศวรรษคิดในสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มติชน จำกัด, ๒๕๔๑.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, การบริหารจัดการประชาสังคมในท้องถิ่นไทย, (เอกสารประกอบการสอน), จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. ๒๕๕๕.
- เดวิธ แมทิวส์, ฐิรุฒิ เสนาคำ, แปลและเรียบเรียง, จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง, กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐.
- ธีรยุทธ บุญมี. **ประชาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วิทยุชน จำกัด, ๒๕๔๗.
- , **สังคมเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มิ่งมิตร จำกัด, ๒๕๓๙.
- บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา. **การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๙ (RSU Research Conference ๒๐๐๗)**. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบการสัมมนา, ๒๕๕๐.
- ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.
- พระมหาสนอง ปัจโจปการี. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. **ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพบทวิเคราะห์ทางวิชาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขสุข, ๒๕๔๐.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, จากงานประจำสู่งานวิจัย : การสร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาคน/งาน และองค์กร, นครปฐม : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๒.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. **โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- อนุชาติ พ่วงสำลีและวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. **ประชาสังคม: คำ ความคิด และความหมายหนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ ๗**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐.
- “กลุ่ม กรีนพีซ (greenpeace)”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.greenpeace.org/seasia/th/about/history/>[เมษายน2011]
- “หมู่บ้านพลัม(PlumVillage)”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.trueplookpanya.com/true/ethic_detail.php?cms_id=๕๓๙๑[เมษายน2011]